

☆ ☆ J U N I J ☆ ☆
ŠT. 10 1933/34 VRTEC LETNIK 64

R. Bazin-Kriha:

Mlin, ki se več ne vrti.

Mlin očeta Himoja se je vrtel noč in dan v vseh časih tako hitro in tako dobro, da so se temu vsi čudili in je mlinar bogatel. Stal je ta mlin na veter visoko na hriščku, bil na trdnih temeljih, spodaj zidan, zgoraj pa lesen ... Joj, otroci, kakšna lepa lesena hišica je to bila, in oni, ki jo je naredil v tistih dobrih časih, o katerih zdaj več ne govorimo, je moral biti izvrsten mojster! Spodaj je bil stožer iz enega samega kosa, iz katerega se je dvigalo več kot trideset brun, ki so nosila hišico, krila, streho in mlinarja, ki ga ni bilo moči videti. Na sto metrov okoli je bilo podrto vse drevje, in ker je bila deželja ravna, zelo razsežna in odprta, je bil ta mlin na veter kot morski svetilnik viden daleč naokoli. Najmanjša sapica je zadela obenj. Njegova krila je lahko pognala sapica, tudi tako majhna, kakršna zadostuje, da se ospe žito, da izgubi travna bilka svoja zrnca. Ob nevihti je pa mlin zdvijal. Kadar je bril pozimi severnik, je povezal mlinar vsa jadra in je pustil le okvir iz kostanjevega lesa, da je obračal kamene, — imenitno, to vam rečem!

Kadar očka Himo ni spal, je gledal skozi okno osle, ki so stopali proti mlinu, štel hiše, kjer so mu največ dolgovali, in kadar je zorela žetev, se je veselil, da bo blaginja drugih tudi njemu prinesla dobiček. »Ena vreča žita, dve vreči moke,« je bilo njegovo načelo. Pri tem je pa on še vedno toliko zaslužil, da je postal v nekaterih letih najmogočnejši mož v kraju. Skozi ves teden je bil bel od glave do pete; v nedeljo pa bi ga bil imel vsakdo za resničnega gospoda. Takšno lepo obleko je imel in tako sveže in zadovoljno je izgledal. »Mojster Himo« so mu rekali vsi ljudje. — »Oj, moji dobri!« je odgovarjal mlinar.

Nihče mu ni želel slabega. Bil je pošten. Ko se je pa postaral, se ga je žalibog nekoliko oprijela skopost. Bogastvo mu je zadrnilo srce, in postal je bolj neizprosni do dolžnikov, ki so slabo plačevali; manj prijazen do

revežev, ki niso imeli ne konj ne voz ne oslov ne mul in so v eni sami vreči prinesli vse svoje žito v mlin.

Nekega dne, ko se je na ravnini, vsi rumeni od slamnatih bilk, dvignil svež piš, ki je veselo vrtel štiri platnene peruti mlina, sta govorila mlinar in njegova hči, s prekrižanimi rokami naslonjena na podoknico, o bodočnosti, in kakor se to vedno godi, sta si jo slikala vse lepšo, kot je sedanost. Ta mlinarjeva deklica je bila čedna, bolj gospodična ko mlinarica, in čeprav ni bila hudobna, se je vendar navadila, da je po krivdi svojih staršev, ki so jo razvajali, presojala svet z viška svojega mlina — to se pravi: nekoliko previsoko.

»Ivanka,« je rekel oče, »posel nam gre dobro.«

»Tem bolje za vas!«

»Tem bolje tudi zate, Ivanka! Zakaj v dveh letih, če se kaj spoznam, bom dal lahko tvojgo doto ob stran, mlin prodal, in zdi se mi, da se bodo meščani, tudi najbogatejši, kregali med seboj, kdo bo postal zet bogataša, kakršen sem jaz.«

Hčerka se je nasmehnila.

»Da, prav sem naredil,« je nadaljeval mlinar, »da ne sprejemam več teh malih vreč žita, ki dajo prav toliko dela kot velike, a ničesar ne donajajo. Na naročila revežev nič ne dam. Naj gredo drugam! Ali ni tako, deklič?«

Mlada mlinarica je stegnila roko proti kameniti poti, ki je bila nekdanja cesta, zdaj pa je že skoraj popolnoma zapuščena in vsa pokrita z vrbami. Ta pot se je pričnjalala ob vznožju mlina, šla prav noter globoko v dolino, prišla do potočka, ga prekrizala kakor široka zelena leha in se izgubila v brezkončni dalji, kjer so bile črte zabrisane. Od tam so za časa žetve prihajali vedno vozovi, naloženi z ovsom, žitom in koruzo. Skozi vse leto so prihajali prebivalci redkih kmetij, ki so bile raztresene na tej vlažni planoti. Ivanka je pokazala točko na stari cesti in rekla:

»Glej, tam prihaja pravkar stara Genfolka s svojim sinom. Kaj neki neseta na hrbtih? Vreče žita, če prav vidim! Kakšna imenitna odjemalka, vdova Genfolka!«

Tako veselo se je pričela deklica smejeti, da so se mlinska krila, ki so se še za kaj manjšega vrtela, pričela še hitreje vrteti.

»Paberkovavka, paberkovavka!« je odgovoril očka Himo. »Boš videla, kako jo bom sprejell!«

Ostal je z naslonjenimi komolci ob robu okna in je nekoliko sklonil svojo močnato glavo, medtem ko je pričela žena s težavo stopati po hribu navzgor, pod težo skoraj do tri četrtine napolnjene vreče, ki jo je nosila na hrbtu in držala z obema rokama preko leve rame. In ko je nazadnje vrgla svojo vrečo poleg mlinskih vrat, je od utrujenosti in zadovoljstva zavzdihnila.

»Joj!« je rekla in se ozrla na svojega sina, ki je bil skuštran petleten dečko, »zdaj je konec najinega truda, Ivan Genfol!«

Pogledala je kvišku.

»Dobro jutro, očka Himo in družba! Glejte, kakšno lepo žito sem vam prinesla. Ni ga veliko, pa zdi se mi, da je dobre vrste.«

»Lahko ga nesete nazaj,« je del mlinar. »Moj mlin se ne vrti za štiri pesti koruze. On rabi večje grižljaje.«

»Pa ste mi ga lansko leto dobro zmleli.«

»Da! Samo zdaj ga ne bom več. Ali ste razumeli?«

Razumela je tako dobro, da je že jokala, ko je opazovala svojo vrečo koruze in vrečico Ivančkovo, ki sta stali druga ob drugi kakor siva kokoš

in njeno pišče. Da bi nesla to nazaj — ali je mogoče? Mlinar vendar ne bo tako grozovit! Gotovo se le šali. In napravila se je, kot bi se hotela obrniti:

»Pojdiva, Ivan Genfol!« je rekla. »Očka Himo bo vzel tvojo in mojo vrečo in nama bo vrnil dobre moke!«

Prijela je za roko svojega sina, ki je gledal navzgor proti mlinski linici in rekel: »Noče! Hudobni mlinar, ki ne mara!« Toda komaj sta bila mati in sin na pol pobočja navzdol, že se je mlinar ves jezen prikazal na pragu, posegel z odprtimi rokami v vrečo in metal pesti koruze za revežema.

»Tu imaš svoje zrnje! Pridi ponje, če nočeš, da izgine vse. Vi berači, kakršni ste, ste slabi plačniki!«

In koruza iz vreče se je vsipala iz njegovih rok. Valila se je po pobočju. Deževala je na mater in sina, in takšno moč je imel mlinar, da je ena pest priletela prav do vrha mlina in padla kakor toča na streho.

Zaslišal se je ropot, in mlinske peroti so se naenkrat ustavile. Toda mlinar ni pazil na to, zakaj stopal je že znotraj po lestvi, ko je vdova vsa obupana naložila napol izpraznjeno vrečo. Lepa Ivanka se je pa smejala na oknu.

Rjavo krilo in črni jopič vdovin je zginil kaj kmalu v zeleni planjavi. V nekaj minutah sta izgubila očka Himo in njegova hčerka iz vidika oba reveža. Nato sta se nehala smejati in sta opazila, da se mlin več ne vrti. Krila so se pač gibala zgoraj, se stresala, se nekoliko zvijala, kakor bi bila nepotrpežljiva, da se spet začno vrteti; toda stožer se je ustavljal vetru. Mlin se je ustavil.

»Nategnil bom platno,« je rekel mlinar. »Gotovo je veter postal slabši.«

In je na mah razprostrl med lesene droge vse platno, kakor je je razprostiral v dnevih, ko se je vlačil veter počasi pod mirnim nebom. Ves les se je pa stresel, mlinski zidovi so se stresali, in eno krilo na mlinu se je zlomilo pod težkim zračnim pritiskom.

»Prokleti berači!« je vzkliknil očka Himo. »To ima človek od tega, če jih poslušaj! Gotovo je veter močno pritislil, medtem ko sem ju odpravljaj!«

Drugi dan so pričeli delavci popravljati Himojev mlin. Mož jih je plačal, razprostrl platno kot ponavadi in poslušal iz svojega zavetja poleg negibnih koles, čakajoč na vrtenje zgoraj, na ono tožbo, ki je pričela vsako jutro, da so se pričela krila vrteti. Hitro pa je moral Himo zgrniti platno v strahu, da se ne pripeti nova nesreča. Dolga bruna so se zgibala kot obroči, in nič se ni vrtelo.

»Ti vaški delavci nič ne vedo in samo kvarijo delo!« je rekel mlinar. »Poklical jih bom iz mesta, in potem bomo videli.«

Zares so prišli delavci iz mesta. Odkrili so streho, nadomestili štiri krila, napravili mlinarju težke troške in vendar niso imeli več uspeha kot prejšnji. Ko so hoteli poskusiti novi stroj, ga veter ni mogel spraviti v tek. Piskal je med razpokami, napejal platno, ga razirgal, in to je bilo vse.

Med tem časom so pa odjemalci izostajali. Očka Himo se je zapletel v tožbe radi dobav, ki jih je obljubil in jih ni izpolnil. Ivankina dota se ni več napihovala. Ravno nasprotno: Mlinar in njegova hči sta pričela jokati.

»Nič ne razumem tega, kar nas je doletelo,« je rekla Ivanka. »Poda zdi se mi, da imajo ti Genfolovi svoj delež zraven. Zalila sva jih, in morda bosta ona odkrila vzrok, zakaj se mlin več ne vrti.«

»Če je treba samo kakšnega darila, da odstranim zlo, ki nas tlačí, ne bom skoparil,« je rekel mlinar.

»Pojdite torej in bodite prijazni, očka, zakaj naša sreča je morda odvisna od teh revežev.«

Očka Himo je vedno ubogal svojo hčerka, tudi če ni imela prav. Toda zdaj jo je zares moral poslušati.

Skozi temnozeleno pota ob potočku se je napotil do Genfolovih. Čim globlje je pa šel v dolino, tem vlažnejši je postal zrak: žabe so skakale po mahu na zapuščeni cesti, duh rastlin s širokimi listi, nikoli pokošenega bilja in bičja, ki je pokrival dolino, kjer se je zvijal potoček, je pritiskal na dno zemlje. In mlinar, ki je bil navajen griča, je slabo dihal in bolj je bil nagnjen k usmiljenju. Nekoliko stran od reke je opazil pod vejami hišo Genfolovo, vso pokrito z mahom: trava pri tleh, trava sredi strehe, in zdelo se je, da je pokrita z lasmi, ki jih stresa veter. Človek se je moral pripogniti, če je hotel vstopiti. Očka Himo pa ni vstopil, zakaj tisti čas je opazil ozko polje na lahnem pobočju, polje, podobno ravnemu traku, kjer je delal samcat otrok. Ivan Genfol je bil vrgel svoj čopič na tla in kopal na ozkem traku zemlje z vso močjo, in okoli njega je bilo plevela več ko slamnatih bilk.

»Glej, kakšna slaba zemlja, iz katere se živijo!« si je dejal mlinar. »In ta malček jo obdeluje! Hej, Ivan Genfol!«

Fant se je obrnil, spoznal očka Himoja in zardel, ne da bi bil spustil lopato, ki se je zarila v zemljo. Ker je pa bil navajen, z vsemi ljudmi govoriti vljudno, je vprašal:

»Kaj želite, očka Himo?«

»Mlin se mi več ne vrti od onega dne, ko sta tvoja mati in ti prišla k meni.«

»Jaz ne morem nič za to.«

»Mogoče da, mogoče ne. Moja hčerka Ivanka si je vtepla v glavo, da se bo mlin, ki se je ustavil, ko je zagledal vajin hrbet, nemara spet vrtil, če vaju bo gledal v lice.«

»Mati je od revščine umrla,« je odgovoril Ivan Genfol. »Že petnajst dni sem sam, da posejem to polje, zakaj babica je že prestara. Pustite me, očka Himo. Nimam časa iti z vami.«

Dvignil je deček lopato in udaril ob prst, ki se je razpršila na drobne kepe. Mak je padel po tleh, meta se je onesvestila v prahu, sivka se je pa zdrobila v plave nitke.

»Ti samo raztresaš slabo semenje po svojem polju,« je nadaljeval mlinar. »Poslušaj me: če greš z menoj v mlin in če znajdeš, kaj mu je, ti bom dal pet vreč moke, da boš lahko živel vso zimo od nje.«

»Nimam časa, oče!«

»Zbral si jih boš deset v moji kašči.«

»Očka Himo, nisem mlinar in ne vem, kaj je vašim krilom.«

»Ivan Genfol, sezidal ti bom novo hišo ob vznožju mlina, za babico in zate, in zapustil ti bom eno svojih njiv, ki je trikrat večja kot vaša.«

Mali je spustil lopato in šel za možem.

Ko sta bila pred mlinom, se krila niso sama od sebe zavrtela, kakor si je mislila Ivanka. Toda fant je splezal po lestvi, za njim mlinar in njegova hči, in ker nista imela drugega upanja, sta fanta drug za drugim presila:

»Dobro pogledj, Ivan Genfol! Odčaraj naš mlin! Pogledj, pogledj povsod!«

Fant je stikal po kotih, ker mu je bilo všeč, da si ogleda mlin. Hotel je splezati prav do stožera, in mlinar se je sključil in rekel:

»Kar na rame mi splezaj, fant, in na glavo, saj nisi težak! Ali vidiš kaj na stožeru?«

»Ničesar ne vidim,« je rekel Ivan Genfol; »toda naše žito duham!«

Pri teh besedah se je očka Himo tako zmešal, da je skoraj padel vznak. Naslonil se je ob leseno ogrodje svojega mlina in rekel:

»Ivan Genfol, obljubim ti...«

Otrok je že segel v odprtino, kjer se je stožerovo drevo nekdam tako veselo vrtelo. In ker je imel drobčkane roke, je otipaval robove razpoklin, pa spoznal ob tipanju žitna zrnca in jih prinesel ven... In takoj so se pričela vrteti krila. Gnal jih je jesenski veter in ves les ogrodja je zapel.

Od tistega časa se mlin ponoči in podnevi ni več ustavil.

Zdaj vidite na pobočju novo hišico z bogatim žitnim poljem, ki v poletnih mesecih nima druge sence kot mlinska krila.

Venceslav Winkler:

Lipček na gradu.

Živel je oče in je bil kmet. Lme ni nič posebnega, kraj še manj. Godilo se je pa to v starih časih, ko so še grajski ravnali zemljo in človeka. Oče je šel na tlako. Tri dni je garal. Potem ni mogel več. Povedal je besedo, ki ni bila prav po postavi in spodobnosti. Valpet je pa nosil bič, pa ne kar tako, ampak zares in je kmeta udaril. Prvič radi tiste besede, drugič radi lepšega in tretjič, da je bilo število popolno. Gospoda rada do tri šteje. Kmet je malo vzdihnil in je molčal. Ko je pa prišel domov, je čutil, da gre svet h koncu. Poklical je sina Lipčka in mu je povedal:

»Nič dobrega ni na tem svetu. Včasih je bilo, zdaj nam pa še govoriti ne pustijo. Fant, mlad si, poglej malo okoli! Kadar se bo tako izpreminjalo, da bo na dobro šlo, mi pa pridi na grob povedat.«

Potem je umrl. To je bilo takrat, ko se je pravica nekam izgubila. Tudi zanjo so rekli, da je umrla.

In kakor se že vse take zgodbe začno: Lipček je pobašal kos sirkovega kruha v malho in palico je odrezal v grmovju in pogledal po svetu. Svet je težka stvar. Kamor je prišel, so ga nagnali, da je vagabund in lenoba, niti dobre besede mu niso dali, kaj šele kruha. Lipček je molčal in kimal in je bil kar zadovoljen, da je svet ves v slabosti ubran, da se ni treba vračati na očetov grob pravit, kako se vse jasni.

Cesta čez klance, cesta čez polje, Lipčku je bilo dovolj poti in se je postavil pri graščaku pod hribom. Smejali so se mu, nazadnje so postali dobrotni in so mislili, da za pastirja bo že zalegel. Lipček je vrgel drenovko v kot in legel k ovcam in kozam.

Ponoči so pa prišli tatovi. Odprli so stajo in izvlekli ovca za ovco, kozo za kozo. Lipček je nekaj časa gledal, poslušal, potem se mu je zadelo vse prečudno, pograbil je drenovko, skočil kvišku in začel kričati in tolči. Tatovi so se prestrašili, nekaj jih je zbežalo, nekaj so jih zajeli hlapeci, ki so se radi hrupa zbudili.

Graščak je bil dober človek. Poklical je Lipčka in ga pohvalil. Potem mu je dal še kos belega kruha, dobrega kruha. Povedal mu je tudi, da so bili to tatovi, ki so jih že par let lovili, pa jih niso mogli dobiti v roke.

Lipček je bil zadovoljen. Zvečer se je pa domislil očetovih besed. Pogledal je malo na vreme, pograbil palico in jo ubral čez hribe in doline. Malo ga je skrbelo, kaj bo, če grajski izvedo, pa se je potolažil, češ, saj nocoj ne bo tatov. Okrog polnoči se je truden in zasopel zrušil na očetov grob.

»Oče, svet se obrača, belega kruha ne bo manjkalo.«

»Hm,« je zagodrnjalo v grobu. Lipe je čakal, potem si je mislil:

»Saj sem povedal. Zdaj lahko grem.«

Zmolil je še očenaš in jo spet ubral čez drn in strn. Zgodaj zjutraj je prišel do gradu. Tisti dan je na paši ves čas spal.

Preteklo je par dni. Nekega dne je napadel čredo medved. Raztrgal je dve ovci. Lipček se je razjezil in jo je ubral za kosmatincem. Precej časa sta se obdelavala, Lipček s kamenjem, z nožem in s palico, medved s šapami. Nazadnje je medved omagal, pa tudi Lipček se je ves krvav komaj privlekel do gradu.

»Medveda sem ubil,« je šel povedat valptu. Začudili so se in so šli ponj. Napravili so veliko slavlje, samo Lipčka ni bilo zraven. Bolele so ga rane. Drugi dan so ga povišali za kravjega pastirja.

Lipček je bil bolan, pa se je vseeno vzdignil in šel povedat novico očetu na grob. Tudi sedaj je oče v grobu samo zagodrnjal.

Spet so tekli dnevi.

Neke noči se je ves grad razburjen zbudil. Od stolpa do stolpa so tekali hlapci, pripravljali plamenice, kamenje in orožje.

»Turki, Turki!«

Res so naskočili grad. Grajski so se hrabro branili, najhujši je bil pa Lipček. Neusmiljeno je pobijal sovražnike. Vsi so ga občudovali. Turki so sprevideli, da gradu ne morejo zavzeti in so se umaknili. V gradu je nastalo vriskanje in prepevanje. Graščak se je pa domislil Lipčka.

»Hraber je bil. Pa kaj, kravji pastir je, kaj mu je treba. Zanj je dosti cekin, cekin mu damo.«

In ga je poklical in mu dal cekin, en sam cekin. Lipček je bil neznansko vesel. Še tisto noč je odhitel na očetov grob, da bi oznanil radost. Zdaj se je oče oglasil.

»Mislim sem, da boš drugačen,« je zamolklo povedal, »pa si ponižnega očeta ponižni sin.«

In ničesar več. Lipček je dolgo premišljeval besede, pa je le počasi prišel do dna. Tepli so ga še, zaprli tudi, potem se je nenadoma spomnil, da je svet velik in je pobegnili.

Kje je potem živel, ne pove pravljica. Menda povsod. Praviijo, da so ga videli pri vseh puntih, pa da ni nič več ponižen. Zdaj je menda že umrl, vsaj slišal sem zadnjič tako. In skoraj bi veroval. Ali pa je stopil znova na gradu v službo. Tudi to bi veroval.

Bog daj, da bi kmalu spet pobegnili!

Svjatoslav:

Mlada pesem.

Oj vriskajmo, vriskajmo v mlado polje   Prepevajmo, pevajmo v svetlo ravan,
zavriskajmo v gozde šumeče,   vse ceste razmikajo v eno se smer,
da sonce pogledalo bo čez gore,   vse luči gorijo za veliki dan,
zakaj se razmikajo megle dušeče.   ko božji poslanec prinesel bo mir.

Oj roke razpnite na hribu, ljudje,
oj roke razpnite kot križ vrh planine,
da zvezde ujamete v mlade roke,
da z njimi zacvetete v božje višine.

Joža Vovk:

Dobro jutro.

Dobro jutro, sončece,
oj, zaspanček ti, zaspani.
daj, povej, skrivnost oznani,
kaj si sanjal ti to noč?

»Dobro jutro, Bog ga daj!
Kaj sem sanjal, naj povem?
S pomladjo sem — nevesto svojo
šel na dolgo, dolgo pot.

Nas je mraz za peč pognal,
pa smo malo pokramljali,
veš, smo sanjali o tebi,
o tebi, veš, in o pomladi.

Hodil sem po svetlih gajih,
hodil po cvetočih rajih,
pa je vetrič pripihljaj,
mi o vas pošepetal.

Povabil svojo sem nevesto,
šla sva na nebeško cesto,
dobro jutro, Bog ga daj,
— k vam se vračava nazaj.

Mirko Kunčič:

Deklica spušča balončke.

Balonček moj zlati, odjadraj
visoko pod sinje nebo!
Tam solnce nebeško pozdravi,
povej mu, da mi je hudo.
Že mesec dni črni oblaki
ga vsega zastirajo,
že mesec dni rože na ortu
od tuge umirajo.

In očka moj tudi bolan je.
Glej, lica vsa bleda ima.
Naj pride, naj zlatega zdravja
mu solnce dlan zorhano da.
Balonček moj, vrni se kmalu.
Nestrpno bom čakala.
Če v raju vse dobro opraviš —
od sreče bom plakala.

Svjatoslav:

Vija, vaja.

Vija, vaja, konja sedlaj,   Sredi trate jo pustimo,   Vija, vaja, v naši zemlji
pojdemo čez hribe zlate,   rože krog nje nasadimo,   hodi tujec s črno brado,
pa pripeljemo nedeljo   zvezde stresemo z neba,   vija, vaja, konja sedlaj,
na pojoče naše trate.   da svetlo bo in ne temà.   gremo po nedeljo mlado.

Leopold Podlogar:

Zgodovina naših trgov in mest.

Vrhnika.

(504 m, 1725 prebivalcev.)

(Konec.)

Prepir se je l. 1612 poravnal. Bistriški samostan je bil prisojen ljubljanskemu škofu. (Izvestje Muz. dr. 1895, 110—111.)

Valvasor omenja Vrhniko kot trg leta 1525. Njegovi gospodje so bili šentpeterski plemiči (Herren von St. Peter). Leta 1525 se omenja Albert Šentpeterski. Z njim je njegov rod v moškem kolenu izumrl l. 1570. Preostalo šentpetersko, z imenom Lukrecijo, je poročil Jurij Turjaški. Za Turjaškimi so gospodovali na Vrhniki plemeniti Barbo. Za njimi je prešla Vrhnika v last knezov Eggenberg. Ivan Kristijan Eggenberg je bil zadnji tega rodu. Umrl je 25. februarja 1717. Večina njih dediščine je pripadla Habsburžanom. Do ustavne dobe l. 1848 je bil trg podložen graščinskemu gospodarstvu v Bistri.

Vrhnika

Turki so napadli trg l. 1425, 1451., 1476., 1497. Valvasor pove, da sta prosila 22. majnika 1606, na Vrhniki v župnišču za prenočišče dva preoblečena turška roparja. Župnik jima je dal večerjo in ju prenočil. Iz spalnice sta se vtihotapila v župnikovo sobo. Tam sta ga zvezala; pobrala sta vse, kar se je dalo v naglici odnesti in sta z župnikom ter nabranim blagom udarila proti Logatcu. Tržane je nočni dogodek v župnišču spravil pokonci. Ko so prišli v župnišče, gospoda niso dobili. Šli so po sledu in prišli do Ravneka. Tam sta oba turška tolovaja župnika izpustila in zbežala v gozd. Župnik se je z Vrhničani vrnil domov, bosanska hajduka pa s plenom iz vrhniškega župnišča domov — v turško Bosno.

Požar je na Vrhniki večkrat hudo gospodaril. Znani so požari iz l. 1606., 1628., 1632., 1670., 30. avgusta 1728. in 12. avgusta 1878. Tega dne je upepelil ogenj štirideset hiš in dvanajst gospodarskih poslopij.

Od prastarih, baje slavnih časov pa do otvoritve Južne železnice, je bila Vrhnika najvažnejša trgovska postojanka v deželi.

Do časa Rimljanov, ko so ti začeli gospodariti v naši deželi, nimamo o Vrhniki drugega poročila, kakor ono v pravljici o Argonavtih, katere je vodil Jazon, sin tesalskega kralja, v sončno Kolhido ob vzhodni obali Črnega morja, da se tam polasté zlatega runa. Nazaj so se vozili po Istru (Dunavu), Savi in Ljubljani, ob kateri je Jazon ustanovil mesto Emono (sedanjo Ljubljano), do sedanje Vrhnike. Odtod so šli na pomlad do Jadranskega morja, kjer so si stesali novo ladjo in se vrnili domov. Prav-

ljica sega nazaj v leto 1260 pred Kristusom in hrani v sebi zgodovinsko jedro, da se je brodarilo po Ljubljani in Savi od najstarejših časov. V davnih časih — to nam potrjuje jedro te pravljice — so bile kupčijske zveze med skrajnim evropskim vzhodom in zahodom. Kranjska dežela je bila tržišče teh trgovskih potov. Ugodna zemljepisna lega in plovne reke v naši deželi — vse je služilo trgovskim podjetjem že v prastari dobi.

Ob času Kristusovega rojstva je postala naša dežela last zmagovitih Rimljanov. Iz Rimske dobe imamo že jasne podatke o Vrhniki. Glavno skladišče Rimskega blaga je bila Akvileja — Oglej. To blago so spravili preko Krasa na vozovih ali s tovari na Vrhniko. Tu se je blago zložilo na ladjo in se odpeljalo po Ljubljani, ki je takoj za izvirom plovna, v Savo in naprej v spodnje Posavje, v Sisek, Beograd in naprej.

Do Vrhnike so izpeljali Rimljani utrjeno cesto. Tu so znosili blago na ladje — »in navem portare«; znositi na ladijo — od tod ime stare Vrhnike »Navportus«. Slovensko ime »Vrhnika« razlaga slovenski jezikoslovec (Dom in svet 1918.). Pravi, da leži trg nad povirjem Ljubljani; tam, kjer se izgublja voda pod zemljo, kjer ponika, so vasi z imenom »Ponikve«; tam pa, kjer voda povira, kjer nika, priteka izpod zemlje, so nastala selišča. Ker so bili nad povirom, nad »nikom«, so stari Slovenci krstili ta kraj na ime »Vrh-nika«, Komur ta razlaga ne bi bila povšeči, pove lahko svoje mnenje. Jeli zadel razlagalec imena prav ali ne, ne vemo; dokler nam kdo drugi ne razloži tega imena drugače, se bomo držali te razlage, ki nam ugaja. Rimska pisatelja Strabo in Tacit omenjata Vrhniko. Tacit (Ann. I. 20) ga imenuje mesto: municipii instar — kakor mesto; Strabo omenja Vrhniko kot naselbino Tavriščanov.

Rimljani so utrdili Vrhniko, preden jim je prišla Ljubljana v oblast. Rimska utrdba okoli Vrhnike in v trgu samem se še danes dobro vidi. Ajdovski zid (Izvestja 1900. 55) se začne nad Gradarjevo hišo pod železniško stražnico št. 679. Koj v začetku je četrtooglat stolp 3·5 × 3·5 m in kakih 45 korakov dalje sledi zopet drug stolp. Blizu železnice je ves zid razdejan. Njegovo tvarino so porabili za nasipanje proge. Zid prekorači železnico pri kilometru 460·7 in se vzpenja počasi nad njo za stražnico 368a. Polagoma in poševno se vzdiga vedno više pod Ljubljanski vrh, do kakih 200 m pod njegov vrhunec. Tu se ajdovski zid najbolj pozna, zlasti ob »Mivški poti« v Jerinovcu, kjer je bila meja med gosposčinama Bistra in Logatec. Potem vodi zid po gozdnih parcelah sinjgorških in blatnobrezovških čez »Selško pot«, »Dolinsko pot« s hriba proti »Stari cesti«. To prekorači še na tej strani sedla, 2 km nad »Štampetovim mostom« in se vleče skozi »Podleskovo dolino« pod Raskovec.

Na raskovškem sedlu vodi cesta mimo tako imenovane »rdeče hiše« (Casa rossa) južno od nove mitnice ter prekorači novo cesto in železnico. Iz gozda »Šmrekovec« se vzdiga ajdovski zid počasi proti Strmcu. Pri Jerinovem griču (550 m) sledi le malo ostankov. Od Jerinovega griča drži zid proti Šiklji (704). Od tod dalje so grebeni tako ostri, da ne potrebujejo utrdbe. Ves zid ima obliko podkve in je dolg okoli 10 km. Ljudstvo govori, da je držal ta zid do Kastve in Reke. Te utrdbe so delali vojaki. Delati in popravljati so morali ceste in delati prekope.

Ko je l. 15. po Kr. nastopil po Avgustovi smrti vladar Tiberij, je rimski poveljnik za nekaj časa opustil vojaške vaje. Bil je to neki Junij Blösus. Ko jih je hotel čez nekaj časa začeti, so se mu legije (VIII. IX. in XV.) uprle. Te so taborile v Emoni. Neki Percenij, bivši gledališki igralec, je nahujskal legije proti poveljniku, češ, da jih po nepotrebnem sili obdelovati nerodovito barje in jim ne plačuje redno vojaške plače.

Blösus je o tem zvedel. Rogovileže je svaril, jim žugal in nekatere kaznoval. Nekaj oddelkov je poslal iz Emone na Vrhniko popravljat ceste in napravljat mostove. V Ljubljani je upor divjal naprej. Ko so vojaki na Vrhniki zvedeli o uporih v Emoni, se je vnel upor tudi tukaj. Svojim zapovednikom so odpovedali pokorščino, raztrgali so rimske zastave in začeli po Vrhniki pleniti. Trdnjavskega poveljnika so potegnili iz voza, navezali mu na hrbet težak tovor in ga med glasnim zasmehovanjem preganjali po vezbališču. Cesarjev sin Orusus sam je prišel mirit uporneže, pomagalo ni nič. Bati se je bilo najhujšega, da se namreč ne zanese upor tudi v sosednja taborišča. Tu je posegla vmes višja moč. Neko noč, ko je vojaštvo z vso silo razgrajalo po Vrhniki, je nenadoma in nepričakovano mrknila luna. Rimski vojaki, praznoverni kakor Rimljani sploh, so smatrali to prikazen za napoved hude kazni, ki jo bodo prejeli, ako ne prenehajo od svojega upora. Provijantni mojster Vibij je vojakom razdelil živež in jih s tem potolažil. Sredi barja pod Vrhniko je dal postaviti kip na čast boginji poljedelstva (Ceres). Ta jih bo — tako je tolažil vojake — varovala mraza in bolezni, ki je razsajala v tej močvirni in nezdravi okolici.

Tacit (Ann. II. 8) pripoveduje, da so morale delati rimske legije okoli Vrhnike prekope in mostove. Ljubljansko barje je bilo v tisti dobi še veliko, a plitvo jezero. S prekopi so Rimljani jezero toliko osušili, da so mogli delati ceste. Po najglobokejšem delu močvirja se je leno zvijala Ljubljanica proti Ljubljani. Rimski vojaki so vrezali v močvirje za njo uravnano strugo. Vojaštvo je pri tem delu silno trpelo. Mučila jih je bolezen, glad in mraz. Zaradi težkih del so se vojaki bridko pritoževali in nazadnje, vsega siti, resno uprli. Takrat so vojaki razdejali Navport in se strašno znašali nad domačini, katere so sovražili iz dna svoje duše.

Huje kot ob tem uporu, je trpela Vrhnika za časa ljudskega preseljevanja. Takrat sta padla v razvaline Emona in Navport. Ko se je svet umiril in znova oživil promet med Italijo in srednjo Evropo, se je začela razvijati na razvalinah starega Navporta sedanja Vrhnika. Ljubljanica je postala imenitna vozna cesta, ob kateri sta zrasla dva živahna trgovska kraja Vrhnika in Ljubljana. Ljubljana je Vrhniko kmalu prehitela. Ljubljana se je dala v nemirnem srednjem veku veliko lažje utrditi. To je ravno pglaviti pogoji za razvoj kakega trga ali mesta. Iz Ljubljane se je poleg tega blago lahko razvažalo na vse strani.

Valvasor nam opisuje Vrhniko. Pravi, da je velik in obljuden kraj. Prebivalci se pečajo večinoma s trgovino. Veliko je izposojevalcev konj. Vse blago se tovori čez Kras na Vrhniko. Vrhničani imajo močne in utrjene konje, ki *prenešajo naporno pot čez Kras. Kar se na Vrhniki ne peča s trgovino in tovorjenjem, dela na vrhniških skladiščih.* Iz Vrhnike in na Vrhniko prihaja in odhaja veliko ljudi. Poslužujejo se vsi Ljubljance. Ta prenaša ljudi in blago.

Tako pove Valvasor. Vrhnika se je razvila in povzdignila vsled plovbe po Ljubljanici. Deželni knez sam je vzdrževal na Vrhniki, oziroma v Ljubljani 7 do 9 ladij. V malih, lahkih ladjicah so vozili po Ljubljanici popotnike in izletnike. Ko so za Karola IV. (1711 — 1740) začeli l. 1720. delati veliko cesto od Dunaja v Trst, je začela Ljubljanica izgubljati svoj prvotni pomen kot prometna proga. Vozili so po njej še do leta 1857. Takrat je stekla železnica iz Ljubljane v Trst in pustila Vrhniko na stran. Trg je bil s tem močno prizadet. Nova železniška zveza Vrhniko z Ljubljano, ki se je otvorila 23. julija 1899., je trgu v veliko pomoč in podporo.

MLADI STRAŽARJI

E. Sotlarjeva:

Prizor iz ribiškega življenja.

(Prizorišče: skalovita morska obala v zalivu, v daljavi morje v večernem solncu. Ob skali sloni suha, bledda v črno odeta žena z opankami na nogah. Iz daljave se sliši):

Halo, potegni, sidra, mreže... (sliši se butanje ladje, vrvi). Halo, potegni! (V nizkem molu moški glasovi, počasi, pobožno, najprej glasneje, potem vedno tišje): Mi smo pogumni, tvoji mornarji... (kakor oddaleč se še sliši): Ha-ha-looo-o. (Potem tiho, le

enakomerno šumenje morja, počasi se večeri. Oddaleč se sliši igranje gosli in kitare: »Žar je morala doč«... Žena vstane, najprej mirno gleda, potem si z roko zasenči obraz in sledi ladji na morju...)

Žena: O morje, ti čudna, ti bajna dežela, ti moje morje (z bolečino počasi). Poslušaj, mati sem ti, morje, me razumeš (obupno, mračno z globokim žalostnim glasom): Moje zadnje in edino si mi vzelo. Ali mi ga vrneš? Kdaj mi ga vrneš? — O, velik je tvoj greh, ti kruto, čudno morje, velik je tvoj greh. Kje naj ga iščem, ko skrivaš svoje steze, ko izpreminjaš svoja pota? O, kje naj se potožim, kje naj poprosim pomoči, ki bi izsilila iz tebe moje življenje — (nežno): Vidiš, vso noč sem čakala in upala in tako vsako noč (sanjavo): Vprašala sem zvezde, pa vse le molči, kakor ti — Vprašala sem luno in ona strahotno strmi — Poslušala sem cvetje, ki po naših bornih vrtovih dehti, a njegovega imena ni bilo med njimi. — O morje, kako strašen in star je tvoj greh, kako grozna je zame tvoja tiha, molčeča, skrivnostna povest, ki nosi odstavek, ime in spomin mojega sina. — (strastno): Povej, kam naj pogledam, da ga ugledam? Zakaj molčiš in molčiš? Povej, kaj naj mislim, da ga vsaj v mislih zaslišim? Ne govoriš. — O, težak je tvoj dolg in moja obsodba je grozna, ker v meni ni krivde, ni krivde! (izgubljeno): Le molči zvesto in hrani zaklad, moj zaklad. A jaz nisem več mati — (žalostno se skloni in skriva obraz v dlani).

(Pri zadnjih besedah se sliši veselo petje otrok, za roke se drže in priplešejo):

Aj, aj, aj, morje naš je raj!

A na morju jadrnice, kakor bele golobice

Aj, aj, aj...

(Otroci so bos, ko vidijo ženo mater obstoje, najmlajši se ji približa):

Mate: Na Kata, rože!

Kata: (Ga vzdigne, mirno bolešno): Mate, kaj ste po atka prišli?

Mara: Po atka. Po ribe je šel, ker ni več kaj jesti doma.

Ljuba: In naš atek je šel in Jovo in ko se vrne nam prinese same dobrote. Tako sta rekla in tako tudi bo (živahno).

Draga: (se žalostno ozira proti morju, ne skače.)

Ljuba (jo sune): Draga, zarajajmo — potem pa vam vsem skupaj nekaj povem — Johu-hu —.

Kata: (žalostno smehljaje): — Otroci, lačni otroci (odide počasi.)

Otroci (Zaringarajajo in pojo ono pesem).

Ljuba: Dovolj je plesanja. Sedimo!

Mate (živahno): Jaz k Ljubi!

Ljuba: Povem vam povestico...

Otroci (se usedejo, si manejo veselo roke.)

Ljuba (slovesno): Povestico o kraljici Zvezdi v morju!

Otroci: Da, da, o kraljici in morju — — —

Ljuba: Povem Vam jo, toda vse morate verjeti. Veste, na dnu morja je čisto drugače, kot na tem svetu. Čisto drugače (skrivnostno, sugerira, z roko kaže): Nekako tako je: Ponoči je vse temno in luna sije.

Mate (razočarano): To je pa tako kot pri nas — — —

Ljuba (pokara): Tiho, če govorim — — — in luna sije. Potem pa se iz druge dežele pripelje sonce v rdeči kočiji. Luna se skrije, sedaj šele se vidi, kako je v morju. Povsod bajne skale, pa s takimi duplinami, v katerih bi se mi lahko lepo igrali!

Mara (živo): To bi bilo vendar lepo.

Draga: (gre medtem proti morju, si zaseneči oči, potem se vrne.)

Ljuba: No v takih luknjah stanujejo čudni ljudje. Nekateri so kot zvezde, nekateri kot — pa, saj je vseeno, čudni so, pa je. No, in ko se sonce pripelje, se vsa vrata na stežaj odpro in prebivalstvo morskega kraljestva se pokloni soncu (zmagoslavno gleda): V tem kraljestvu pa imajo tudi kraljevsko obitelj!

Otroci (napeto): Naprej, naprej! — — —

Mate: To se pravi, kraljico in kralja?

Ljuba: Da, toda žalostna je ta obitelj, očeta nimajo več. Kraljici je ime Zvezda, zelene oči ima in rdeče koralde.

Draga: O, če bi rajši imela rdeče oči in...

Ljuba: No tiho! Vladarja so izgubili v neki grozni vojski. Na morskem dnu je namreč več kraljestev. In sedaj je ostala kraljica Zvezda sama s svojim sinom Zvezdanom in hčerko Zvezdanko.

Draga: Pa je tudi reva!

Ljuba: Jokala je noči, vse noči. Pa so si zmislili hvaležni državljani, da ji napravijo godbo, takoj, ko se sonce pripelje in do večera, ko se svet odpelje. In od tistega dne pridejo dne svirači pred njen dvor, ona pa sedi na balkonu, vsa v svili in poslušša. Starci pravijo, da se to sviranje tudi k nam včasih sliši, tako med šumenjem vode.

Mate: Jaz sem slišal!

Mara: Meni bi bilo pa strah poslušat.

Ljuba: In še nekaj, bogata je država zvezd. Pravi starka Kata, da imajo dragocene jetnike, ki so jim pa potrebni, ker jim svetijo ponoči.

Draga: Pa menda niso kakšni črni duhovi z rdečimi očmi...

Ljuba: Ne pravijo jim »biseri«. To so bajne zobje neke ogromne, vse-mogočne morske pošasti, ki gloda in izpodjeda otoke, da se potem zrušijo. Ko gloda, ji včasih izpade zob, ki je svetel kot sonce. Zob pada, pada in

pade v kraljestvo zvezd. Vendar je kraljica razpostavila tudi izven svojega kraljestva vojake, ki grabijo take bisere!

Mara: To je svetlo po dvorih tega kraljestva.

Ljuba: Poslanec iz drugih držav pa kraljica ne ljubi, ker niso njej podobni in ker se je že dogodilo, da je neki repati poslanec hotel pogoltniti njenega sina.

Draga: To bo pa menda tisti, ki je pogoltnil Katinega sina.

Ljuba: Pa zvit je tisti. Pravijo, da je hotel nekoč z zvitostjo premagati Zvezdo.

Vsi: Kako neki.

Ljuba: On in njegovi vojaki so se zbrali in skrili v želodec nekega morskega prebivalca, ki se imenute Kit in je zaveslal pred Zvezdino palačo. Zvezda in njeni ljudje pa takega še niso videli. Lepo so ga postregli. Ko pa je Kit odprl svoja usta, so zlezli iz njega sovražniki in pravijo, da je bila taka vroča bitka, kot je na našem svetu še ni bilo.

Draga: Zato se pa morje včasih tako grozno premika!

Mate: Najbrž imajo večkrat take boje.

Ljuba (skrivnostno): Takrat se ladje potaljajo. (Med otroki nastane napetost, gredo bolj proti morju).

Mara: Kaj če bi sedaj kaj takega nastalo?

Otroci: Grozno!

Mate: Pravijo, da se včasih stepo morski duhovi.

Draga (goreče): Oh, če bi vsaj malo počakali, da bi se naš oče vrnil domov.

Ljuba: Pojdi, pojdi Draga, nič ne skrbi in pomiri se. (V tem trenutku se sliši iz daljave, vedno glasneje v nizkih tonih): »Mi smo pogumni tvoji mornarjice — — — (Ladja se pomika k obali, otroci nemo pokleknejo, mahajo v pozdrav, izza skale pride žena Kata, poklekne, med petjem pade zastor.)

S. Kranjec:

Beneška vlada in nje konec.

Po znani sramotni kupčiji l. 1409, so Benečani v kratkem zavladovali vsej naši obali. V notranjem so pustili posamezni mestom in otokom dosti samostojnosti, povsod pa so podpirali plemstvo proti nižjim slojem, kot so bile tudi Benetke doma strogo plemenitaška republika. Ti notranji boji

Senj.

med meščani in plemiči kakor tudi med poedinimi mesti so jim bili celo všeč — ravnali so se pač po starem rimskem geslu: deli in vladaj! Glavni upravitelj beneške Dalmacije z imenom *providur* je stoloval v Zadru, na čelo posameznim mestom in otokom pa je postavljaj tako zvane *kneze*. V vojnah s Turki pridobljeno ozemlje notranje Dalmacije so pa uredili Benečani kot nekakšno Vojno krajino. Zemlja je bila državna last; kmetje, ki so jo uživali, pa so bili vedno na boj pripravljeni vojaki ali *pandurji*, da ni bilo treba republiki plačevati dragih najemnikov.

Zlasti važno za beneško pomorsko velesilo pa je bilo, da je dobivala na naši obali najboljše mornarje. Koj v prvih dogovorih so morala naša mesta obljubiti Benetkam vojno pomoč. Vojne ladje ali galeje

so navadno kupili v Benetkah ter jih nato opremili z orožjem in mornarji. Ladji je poveljeval eden izmed domačih plemičev, a nosila je razen zastave sv. Marka tudi domačo zastavo. Veliko pomorskih zmag so dobili Benečani po zaslugi naših mornarjev, ki so se hrabro borili, ne toliko za Benečane kot zoper svojega dednega sovražnika — Turka. Med temi boji je najslavnejši oni pri Lepantu, kjer so 9. oktobra 1571 Španija, Benetke, Genova, Neapol in papeževa država pod vodstvom junaškega don Juana d'Austria odločilno premagali Turke. Krščansko brodovje je stelo skupno 243 ladij z 815 topovi ter imelo nad 40.000 mož posadke in ravno toliko veslačev. Turki pa so imeli celo 280 ladij in 47.000 vojakov, toda le 750 topov. Kljub temu so se dobro borili. Med beneškimi ladjami, ki so tvorile približno polovico krščanskega brodovja, so se odlikovale bojne ladje z naše obale: »Sv. Jerolim« s Hvara, »Sv. Ivan« z Raba, »Sv. Juraj« iz Šibenika, »Sv. Trifun« iz Kotora i. dr. Zadnje so obkolile turške ladje in po obupni borbi so Turki posekali vso posadko. Toda izročilo trdi, da je padlo za vsako krščansko glavo sedem turških.

Naša obala je torej dajala Benečanom vojake in mornarje, služiti pa je morala predvsem koristim njihove trgovine. Kmalu po začetku beneške vlade je prišel ukaz, da mora vse blago, ki se kamorkoli iz Dalmacije izvozi, plačati carino, kot bi šlo v Benetke. S tem so hoteli napeljati ves dalmatinski izvoz preko Benetk. Zaradi prevelikega odpora so sicer ta ukaz kmalu preklicali, zato pa so odredili, da se živila iz severne Dalmacije ne smejo prodajati drugam kot v Benetke. Kesneje so zopet naložili posebne carine na blago, ki je prišlo v Dalmacijo od drugod nego iz Benetk itd. Tako so bila naša primorska mesta zadeta v živo; njihova trgovina ni bila več svobodna ampak je morala služiti tujim, to je beneškim koristim. Edino strah pred trgovskim tekmečem, svobodnim Dubrovnikom, je preprečil, da niso Benečani izvršili že izdanega ukaza, da mora iti sploh vsa dalmatinska trgovina skozi Benetke.

Trgovske koristi so bile Benečanom vselej prvo in po tem se je ravvalo tudi njihovo razmerje do Turkov. Kadar so bili v vojni s Turki, so izrabljali mržnjo svojih slovanskih podložnikov proti njim, če so imeli pa s Turki dobre kupčijske zveze, so hladnokrvno prepustili naše rojake turški osveti. Odkar so l. 1463. Turki zasedli Bosno, so se jeli kristjani iz nje izseljevati. Taki begunci, Uskoki imenovani, so se zbrali zlasti v utrjenem Klisu nad Splitom. Turki so šli seveda za njimi in po hudih bojih l. 1537. zavzeli Klis. Uskoki, kar jih je ostalo pri življenju, so se nato zatekli v Senj na hrvatski obali in se kot cesarski vojaki borili zoper Turke. Začeli so jih napadati tudi na morju in ker so bili večkrat vsled izostale plače v stiski, so hodili plenit na turško ozemlje celo skozi beneško Dalmacijo. Nekaj časa so Benečani to mirno gledali ali celo podpirali. Ko so se pa čez par let s Turki pobotali, so ti zahtevali od njih varstvo pred Uskoki. Benečani so sedaj jemali turško blago na svoje ladje, Uskoki so pa tudi te napadali in plenili. Ko je še sultan Šulejman Benečanom zagrozil, da bo on napravil red, če ga sami ne morejo, so se zbal, da ne bi res turška mornarica prišla v »njihov« Jadran, ter so začeli preganjati Uskoke.

Pričela se je dolgotrajna, najzanimivejših dogodkov bogata borba mogočne pomorske države s peščico junaških in drznih Uskokov, ki nam dokazuje, kaj zmorejo dobri pomorci na taki obali kot je naša. Po slavni zmagi Slovencev in Hrvatov nad Turki pri Sisku l. 1593. je prišlo do vojne med cesarjem in Turki. S pomočjo Spličanov so Uskoki Turkom vzeli Klis, a ker jim Benečani niso hoteli pomagati, so ga kmalu zopet izgubili. Sedaj

so Uskoki še bolj zasovražili Benečane in brez usmiljenja plenili njihove ladje. Beneško brodogrje je sicer zaprlo Senj, toda Uskoki so se v viharni noči izmuznili mimo beneških ladij in plenili naprej. Benečani so se znašali nad avstrijsko obalo, tako da je prišlo v začetku 17. stoletja do tako zvane »uskoške vojne« med Benetkami in cesarjem, ki so jo podpirali tudi Španci. Zaradi drugih skrbi, zlasti bližajoče se tridesetletne vojne je cesar kmalu sklenil mir ter obljubil, da bo izselil Uskoke iz Senja ter požgal njihove ladje, nakar se je večina Uskokov res preselila v notranjo Hrvatsko.

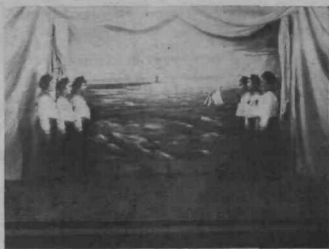
Kmalu nato so imeli Benečani vnovič dolgo, štiriindvajsetletno vojno s Turki. Na kopnem in na morju se je zopet prelivala slovanska kri za beneške koristi. Otok Kreto ali Kandijo, zaradi katerega se je vojna začela, so sicer Benečani izgubili, zato so pa pridobili precej severne in srednje Dalmacije. Ob koncu 17. stoletja pa so razširili svojo posest v južni Dalmaciji. V teh vojnah so bili Benečani sicer avstrijski zavezniki, toda v začetku 18. stoletja je dobila Avstrija premoč v Italiji in začela polagoma izrivati Benečane iz Jadrana. Napravila je v Trstu in na Reki svobodni luki in jim zgradila dobre ceste v zaledje. Vedno bolj si je prizadevala dobiti tudi Dalmacijo, do katere so si lastili avstrijski vladarji pravice kot kralji Ogrske in Hrvatske. Ponujali so celo Benečanom v zameno takrat avstrijsko Belgijo oz. Lombardijo, pa Benečani niso hoteli o tem nič slišati. Vendar se je že bližal konec starodavni, pod vladjo oholih plemičev okosteneli beneški republiki. Po zgledu francoske revolucije se je tudi v Benetkah uprlo ljudstvo plemiški samovladi in to priložilo je porabil mladi general Napoleon Bonaparte ter zasedel Benetke. Ko je nato sklepal l. 1797. z Avstrijo mir v Campo Formio blizu Vidma, je prepustil Avstriji v zameno za Belgijo del kopne Benečije pa tudi Istro, Dalmacijo in Boko Kotorsko z otoki. Tako je brez boja in odpora po 900 letni slavni zgodovini malo slavno prenehala republika sv. Marka in njena vlada nad jugoslovansko obalo.

Uršulinski samostan v Ljubljani.

Akademije pomladka JS so se prirejale letos povečini na vseh šolskih zavodih. V njih naj bi mladina že v zgodnjih letih dobila vsaj nekaj predstav o našem morju in življenju ob njem ter željo, da čimprej na lastne oči vidi, ali je res tako, kakor je bilo videti na odru.

Po tej misli je bil sestavljen program akademije PJS v uršulinskem samostanu v Ljubljani. Ob morju so pele mlade učenke in mu zagotovile, da jih bodo kmalu v čolnih zibali njegovi valovi. Ob morju so rajali mali mornarčki in poskušali z veliko spretnostjo korakati in pozdravljati po mornarsko, vmes pa seveda niso pozabili pokazati, da jim še ni sedem let — to je pri gledalcih zbudilo posebno navdušenje in pristržno razpoloženje. Prikorakali so krepki mornarji in s svojo strunostjo in točnostjo pri izvajanju dokazali, da naše morje čuvajo stražarji, ki so na svojem mestu.

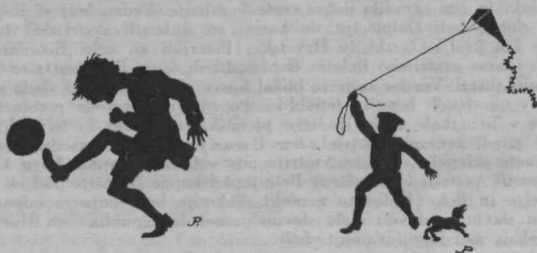
V prizoru iz ribiškega življenja smo videli tudi vsakdanje življenje naših rojakov ob Primorju. Kako se morajo s težavo boriti za svoj kruh, kako morje v strahotnih viharjih zahteva marsikatero žrtev. A otroci žive tam brezskrbno in

ko čakajo ob skaloviti obali na očeta, da se vrne in jim prinese kruha, si pripovedujejo pravljice o morskih prebivalcih. Le za trenutek se prestrašijo ob misli, da bi utegnil nastati vihar in potopiti očetovo jadrnico, kajti že zagledajo v daljavi bela jadra in slišijo pesem mornarjev, ki se srečno vračajo domov.

V tihih večerih in ob lahmem šumenju valov zazibljejo sanje človeka v pravljični svet, svet »zvezdic«, ki so prišle iz radovednosti na zemljo pogledat, kako je tu. Plaho se približajo in ogledujejo okolico, vseh jim je, kar domače se počutijo, poiščejo si vodnice in veselo zarajajo. Šele jutranja zora jih opomni, da bo treba domov — nazaj na nebo. Tudi resne stvari premišljuje človek ob zamolkem butanju valov ob skalah. Premišljuje o nekdanjih časih, ko so se borili drzni dalmatinski mornarji proti oholosti beneškega leva, ki je lovil svobodne prebivalce na Jadranski obali in jih vkoval v težke verige na galejo, kjer so morali kot sužnji tujcem na svojem lastnem morju. In še tedaj so Galeoti, ti nesrečni veslači, često rajši potopili ladjo s seboj vred, kot bi služili tujcu. Tudi danes je še mnogo naših bratov nesvobodnih, od morja preko Gorice do Vrbskega in Osojskega jezera. Otožna in žalostna je pesem »Gor čez izaro«, krik človeka, ki je pregnan iz rodnega kraja; toliko je v njem hrepenenja po domači hiši, da se v bolečini zgrudi.

Take in podobne misli so gledalcu vzbudile posamezne točke akademije, pripravljene z ljubeznijo in vnetim sodelovanjem 80 učenk.

Split. U Vašem lijepom dječjem listu »Vrtece« vidio sam, da se piše ime slavnog »vožda« Karadorda Karadžordže. To je nepravilno. Karadorde (stariji način grafije srpskohrvatski latinicom Karadjordje ili Karagjorgje) danas se piše Karadorde, a izgovor je kao u talijanskom giorno. Bratski pozdrav — Prijatelj.

Rešitev ugank iz 9. številke:

1. Kraljeva pot.

Odločno odpovej se svoji sreči in drugim skušaj jo doseči. Živeti vrli mož ne sme za se. Iz bratov sreče njemu sreča klije. Veselje ljudsko njemu v oku sije in tuja solza mu meči srce.

Simon Gregorčič.

2. Jadrnica.

Mi smo pogumni tvoji mornarji.

5. Mesta.

Atene, Paris, Rim, ženeva, Prilep, Banjaluka, Beograd, Celje, Ljubljana, Logatec, Šibenik, Osijek.

Prav so rešili vse tri uganke: Zupan Ivanka, Ogorevc Karolina, Rošker Ivan, Pinarič Neža, Travnikar Vinko, Šusterič Josip, Kostrevc Oto, Podgoršek Slavica, Rihtar Ema, Pintarič Ljudmila, Druzovič Stanko, Plevnik Karolina, Likar Marija, Gradišnik Marija iz Pišec; **Straziščar Tince** iz Kožljeka; Svolsjak Ivan iz Doba; Štirn Vinko, Arko Alojzij iz Št. Vida n. Lj.; Černetič Ivan, Kovač Franc, Lavtižar Franc, Polanec Francec iz Veržeja; Mrak Jože iz Vinkarjev (2) (Ljubljanski palčki so skopi; nič ne dajo, še drobtinic ne Mrhe!); Turk Marija z Brda; Jug Zlatica iz Studence.

Izžrebana je **Straziščar Tince** iz Kožljeka.

»Vrtece« stane za vse leto Din 15—, s prilogo »Angelček« Din 20—. Lastnik »Pripravniški dom« v Ljubljani. — Urednik Vinko Lavrič v Ljubljani, Resljeva c. 11. — Uprava »Vrtca« v Ljubljani, Miklošičeva c. 7. — Tiska Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani (Karel Čeč)

